

A fennállóból való kilépés útvonalai

Losonczi Márk: *Vakító gépezetek*. Forum, Újvidék, 2013

Losonczi Márk fiatal vajdasági filozófus első kötete a Forum Könyvkiadó gondozásában látott napvilágot. A kötet az egyik tanulmánytól kölcsönözte a *Vakító gépezetek* címet, nem véletlenül, hiszen a gépezet motívuma szinte az összes szövegben felbukkan. A könyv négy fejezetre oszlik, és hét tanulmányt tartalmaz, melyek mindegyike más-más témát jár körül, így a jelen recenzió az egyes szövegek gondolatmeneteinek részletes és mélyreható ismertetését nem, csupán a főbb irányvonalak felvázolását kísérli meg.

A kötet első szövegében, *A felirat és az eljövendő Egyetemes* címűben a szerző az újvidéki zsinagóga feliratát, s hozzá fűződően a zsidó identitás kérdését boncolgatja. A felirat egy idézet az Írásból: „Mert az én házam neve imádság háza lesz minden nép számára” (17). A felirat felhívást intéz a járókelőkhöz, ám Losonczi Márk felhívja a figyelmet arra, hogy több okból is lehetetlen, hogy az minden néphez eljusson. A szerző többek között Hegelt olvassa újra a zsinagóga felirata felől, s interpretálja az ifjú, valamint a kései Hegel zsidókkal kapcsolatos nézeteit. Ebből kiemelendő az Egy motívuma: a minden mást kizáró Egy Isten, Egy Nép, amelynek szemszögéből a Másik kiirtandó dologként jelenik meg. A hegeliánus olvasat felől úgy tekinthetünk a feliratra, mint amelyben a zsidóság korlátoltsága fejeződik ki. Ahhoz, hogy a zsinagóga valóban mindenki, azaz az Egyetemes háza legyen, a zsidóságnak le kellene mondania Egy voltáról, ki kellene szakadnia az Egy gépezetéből, de ezzel egyúttal saját identitásáról mondana le. Losonczi számára nem kielégítő a hegeliánus olvasat, hiszen a feliratban felfedezhetjük az eljövendő testvériség vágyát, a zsidó és az Egyetemes összefonódását – még ha ez ellent is mond a zsidó identitásnak. A szerző ezután Derrida felé fordul, akinél tulajdonképpen

csak a hangsúly tolódik el Hegelhez képest: itt nem a zsidó, hanem az írás mint olyan lehetetleníti el a feliratban megfogalmazottak megvalósulását. A szerző szerint azonban a felirat több mint pusztán írás, benne az eljövendő Egyetemes iránti vágy fejeződik ki. A megvalósulás körülményeivel kapcsolatban azonban még megmarad néhány kérdőjel.

A második fejezetbe – a másik hárommal ellentétben, amelyben csupán egy-egy írás szerepel – négy szöveg került. Egy csokorba szedésüket az is indokolhatja, hogy ezekben jelennek meg leghangsúlyosabban a címben szereplő gépezetek, amely fogalom alatt az emberek felett uralkodó automatikus, mérlegelő gondolkodást nélkülöző társadalmi mechanizmusokat érti a szerző. A második fejezet szövegei által Losonczi társadalomkritikájába nyerhetünk betekintést. A társadalom önműködő folyamatai azok, amelyek a részletes vizsgálódás után a bírálat tárgyai lesznek. A kritika nem pusztán a fennálló társadalmi rend mechanizmusainak elutasítása, hanem szökésvonalak felvillantásával is szolgál. A továbbiakban tehát az értékelés, a többségi hatalmi rend, a munka és a kapitalizmus vakító gépezete kerül terítékre. Ez utóbbi a kötet címadó s egyben legterjedelmesebb írásának áll a középpontjában. A vakításhoz kapcsolódóan a látás és a vak-ság fogalmának metaforikus és nem metaforikus értelmezéseit veszi sorba a szerző az antik filozófusokkal kezdve a sort. Igen gazdag tárház bontakozik ki előttünk, s a bőséges áttekintés után kerül sor Marx radikális vakításkritikájának interpretálására. A kapitalizmust és a benne megjelenő társadalmi formákat gyakran bírálták úgy, mint amelyek megzavarják a látást. Ezért is írhat Marx a kapitalizmushoz kapcsolódóan „vakító pénzformáról” és „vakító áruformáról”. A szerző behatóan ismerteti a marxi vakítás metaforáját, amelyből kiderül, miért mondja Marx a pénzről és az árurol azt, hogy azok elvakítanak. Losonczi szerint a marxi vakítás „egyszerre jelöli a valamitől való megfosztottságot és egy többlet létrejöttét. A tényleges társadalmi viszonyokat a túláradó megjelenés okán nem látjuk, azaz éppen a látás bősege miatt” (122). Miután körbejárja a marxi vakítás metaforáját, a látáskritika elemzése kerül sorra. Fontosnak tartja, hogy ez a kritika ne álljon meg a helyes látás kitűzésénél, ennél tovább kell mennie, melyben a kritikai művészet kitüntetett jelentőséggel bírhat.

A lájkoló és kritikája címről juthat eszünkbe a népszerű közösségi oldal, a Facebook funkciója, hiszen a szerző ebben a tanulmányban a lájkolással és a mögötte rejlő értékeléssel foglalkozik. Yves Charles Zarka esszéje alapján mondja a szerző azt, hogy az értékelés ma már mindenre és mindenkire kiterjed, azaz egyfajta értékelő gépezet árnyékában élünk. A Losonczi jellemző kritikai attitűd itt is megjelenik, hiszen az érték mint olyan kritikáját, valamint a virtuális értékelésnek, vagyis magának a

lájknak az izgalmas elemzését is olvashatjuk a tanulmányban, de a virtuális szférában rejlő lehetőségekről is szó esik.

A kisebbségek forradalma középpontjában a Deleuze–Guattari szerzőpáros kisebbségekről szóló gondolatai állnak. A kisebbség és a többség fogalmának elemzése mellett a modern nemzetnek, valamint a kapitalizmusnak és a kisebbségi létnek az összefüggéseit is feltárja a szerző. Természetesen arra is fény derül, hogy miért tulajdonít Deleuze és Guattari kiemelkedő szerepet a kisebbségeknek. A kisebbségben rejlő forradalmi lehetőségre hívják fel a figyelmet, ami annak tudható be, hogy helyzetükből fakadóan hajlamosak a fennálló renddel való szakításra. Ám a többséggel szembeni pusztá ellenállás önmagában még nem elég, a tanulmányból kiderül, hogy a szerzőpáros szerint mire van szükség ahhoz, hogy a szakítás megvalósuljon.

A munkátlanság dicséretében Losonczi Giorgio Agambennek a feltámadt testtel kapcsolatos gondolatait veszi szemügyre. E kivételes testi állapot elemzése során két kifejezés játszik igen fontos szerepet: a kiállítás és a munkátlanság. Ez utóbbi lesz az, amit Losonczi alaposan megvizsgál. Rámutat, hogy egyrészt évezredek hagyomány áll a fogalom mögött, s betekintést is nyújt ebbe a hagyományba. Másrészt úgy gondolja, hogy a 20. századi filozófia és az olasz tömegmozgalmak munkára irányuló kritikái döntően hatottak Agambenre a munkátlanság fogalmának kidolgozása-kor, de nála sajátos irányt vesz a munka bírálata. A munkátlanság nem egyszerűen semmittevés vagy pihenés Agambennél, hanem a kilépés lehetősége a megszokott tevékenységek, a munka gépezetének világából.

A két utóbb bemutatott tanulmány egy szerzőnek vagy éppen szerzőpárosnak az írásába egy adott téma felől nyújt betekintést, s ez a koncepció a kötet két utolsó szövegére is jellemző. *A Kísértő mindennapiság* című írás a filozófia és a mindennapiság, a mindennapi én viszonyát járja körül. Losonczi Descartes filozófiáját választja vizsgálatá tárgyául, akinél a filozófia a természetes beállítódás felfüggesztéseként jelenik meg, s akinél így a mindennapiság kizárandónak minősül. Losonczi azonban részletesen bemutatja, hogy a francia filozófusnál hogyan s milyen szerephez jut a mindennapiság, ám úgy gondolja, hogy Descartes filozófiájával ellentétben „[a] mindennapiságot önmagáért kell megszólaltatni” (247).

Az esemény és a költészet igazsága című írásban Losonczi a 20. századi francia filozófiának az irodalomhoz való közelségére reflektál. Alain Badiou gondolatai képezik a tanulmány fő vonalát, aki a filozófia és az irodalom kapcsolatával foglalkozik, s aki szerint e kettő a kortárs filozófiában szövetségre lép. Badiou kritika alá vonja a műalkotásokkal kapcsolatos közhelyeket, illetve a hermeneutikát, amely a műalkotások jelentésárnyalatait kívánja feltárni. A filozófiának nem értelmeznie kell a műalkotást

és a benne működő igazságfolyamatokat, hanem úgy kellene tekintenie a költeményre, mint a saját feltételére.

Habár különböző módokon, de minden szöveg valamiképpen a jövő felé mutat. Vagy úgy, hogy valami még meg nem valósultról számol be, vagy a fennállóval szembeni kritikai látásmód folyamányaként az abból való kilépés jövőbeli lehetőségét villantja fel, vagy pedig az így kellene lennie kívánalmát jeleníti meg, vagyis azt kívánja, „hogy a világ láthatóan más legyen” (126). Losonczi társadalomkritikájának tehát nem csupán az a célja, hogy másként lássuk a világot, azaz, hogy felhívja a figyelmet a fennálló rend hibáira, hanem az, hogy valódi változások következzenek be.

Losonczi a filozófiatörténeti hagyományhoz sajátosan viszonyul, a saját szűrőjén engedi át a nagy elődök gondolatait, de ezt sohasem erőszakosan teszi. Minden írás igen komoly és mély filozófiatörténeti tudásról tesz tanúságot mind implicit, mind explicit módon, s így bizonyos jártasságot az olvasótól is megkövetel. Ha nem is kőkemény, de igen komoly filozófiai szövegekkel találja tehát szembe magát, aki kézbe veszi a kötetet.

